

Tonko BARČOT
Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo
Marija HAJDIĆ¹
Gradski muzej Korčula

UDK:77(497.5)(091)
Prethodno priopćenje
Preliminary report
Primljeno: 17. listopada 2019.

ZAPOČELO JE U VIGNJU

O najranijem poznatom profesionalnom fotografu korčulansko-pelješkog prostora Stjepanu Splivalu (1845.-1934.)

SAŽETAK

Jedan potpis na fotografijama Gradskog muzeja Korčula otkrio je još jednog našeg zavičajnika koji se bavio fotografijom. U ovom tekstu autori pokušavaju osvijetliti najranije horizonte profesionalne fotografije na području otoka Korčule i poluotoka Pelješca. Točnije, tekst progovara o najranijem poznatom fotografu na tom području, Stjepanu Splivalu iz Vignja, koji je djelovao krajem 19. i početkom 20. st. Uz prikaz njegovog životnog puta, obiteljskog i društveno-kulturnog konteksta u kojem djeluje, autori se fokusiraju na prepoznavanje i analizu dostupnog Splivalovog fotografskog opusa. Među njegovim korektnim zanatskim ostvarenjima, izdvajaju se snimke grada Korčule s prijelaza stoljeća po svojoj iznimnoj dokumentarnoj važnosti. Tekst je inicijalnog i fragmentarnog karaktera, s obzirom na manji broj dostupnih fotografija, s namjerom poticanja interesa za otkrivanje i vrednovanje šireg Splivalovog opusa.

KLJUČNE RIJEČI: *Stjepan Splivalo, profesionalna fotografija, 19.-20. st., Viganj, Pelješac, Korčula, Gradski muzej Korčula*

¹ Marija Hajdić je u ovom tekstu obradila poglavlje o zbirci Splivalovih fotografija u Gradskom muzeju Korčula

Pomorska tradicija obitelji Splivalo

Ova obitelj hvarskih korijena već je u 17. st. imala istaknute pomorce koji su na vlastitim brodovima prevozili teret Sredozemnim i Crnim morem (Splivalo 1984: 215). U drugoj polovici 18. st. sele se iz Jelse u pelješki Viganj.² Fotografov pradjed Stjepan Splivalo Nikolin (1735.-1816.) plovio je na dubrovačkim brodovima i bio vlasnikom udjela u nekoliko brodova. Njegovi sinovi, unuci i praunuci nastaviti će s tradicijom. Fotografov djed Stjepan (1769.-1820.) također je bio brodovlasnik te je zapovijedao dvama dubrovačkim brodovima na prijelazu 18. u 19. st., a i otac Mate je bio pomorski kapetan (S.-N. Vekarić 1987: 281-282). Zahvaljujući stečenom kapitalu, u vignjanskom zaseoku Kraljevića selo, na padini s pogledom na Pelješki kanal, grade najvišu i najprostraniju kuću (Splivalo 1984: 216). U tom se obilju 1843. zasnovala obitelj Mate Splivala i Frane Rakiđije iz Orebića. U braku im se rodila kći Marija (1844.-1930., vj. Vidović) te sinovi Stjepan (21.8.1845.-4.8.1934.), budući fotograf, i Ante (1848.-1924.). Oba će se, prema obiteljskoj tradiciji, usmjeriti ka pomorstvu.

No, nije sve teklo spokojno. More im je značilo život i donosilo zaradu, ali i otimalo supruge i očeve. Fotografov otac Mate Splivalo, koji je plovio od 1832., već je s brigantinom „Casimiro“ doživio tešku havariju. Nedugo poslije je smrtno nastradao s čitavom posadom u brodolomu kod obala Sardinije, a na putu za Južnu Ameriku s teretom vrničkog kamena (S.-N. Vekarić 1987: 282; Splivalo 1984: 216-217). Obitelj će u Vignju još godinama poslije iščekivati vijest o nestalom hranitelju obitelji, ne znajući za tragičan ishod putovanja. Čini se da su upravo Matini brodolomi i njegova prerana smrt, doveli obitelj u materijalno nezavidniju situaciju. Kada su se 1865. godine na more otisnula oba Matina sina, nije to više bilo na njihovim vlastitim brodovima. Dok će mlađi Antun biti nostromo na barku „Ban Mažuranić“, stariji Stjepan će se ukrcati na bark „Nuova fama“ (S.-N. Vekarić 1987: 282).

Stjepanova američka avantura - bijeg u New York i situiranje u Kaliforniji

Stjepanova plovidba na moru nije dugo potrajala. Dok je bark „Nuova fama“ bio 1867. usidren u luci New York, Stjepan je pobjegao s broda. Što je

² Vekarić 1987: 59. Nema ih u popisu obitelji u zaseoku Kraljevići 1751., već tek u sljedećem popisu iz 1840. (Vekarić 1993: 136-137).

točno presudilo njegovoj odluci, nije poznato. No, zna se da je iz New Yorka dospio u Kaliforniju, gdje mu je od 1851. živio istoimeni stric, kapetan Stjepan Splivalo (1807.-1891.). Ovaj je najprije zapovijedao s dva jedrenjaka, potom se u San Franciscu posvetio trgovini i naposljetku se u San Joseu bavio uzgojem vinove loze. Bio je društveno angažiran i propulzivan (Splivalo 1984: 220-221; S.-N. Vekarić 1987: 282), pa nije neobično što je njegovom istoimenom nećaku pošlo za rukom situirati se i skrasiti u Kaliforniji na duže vrijeme. Čime se točno bavio, je li plovio na talijanskom jedrenjaku „Galileo“ s kojim je zapovijedao njegov stric, radio u njegovoj trgovini u San Franciscu, ili nešto treće, nije poznato. No, sa sigurnošću možemo zaključiti da iako je započela kao avantura, Splivalova američka životna faza, koja će potrajati desetljeće i pol, oformila ga je kao čovjeka, donijela mu stabilnost i kapital, ali i otvorila potpuno nove horizonte. Iako postoji mogućnost da se s fotografijom upoznao već za školovanja u talijanskom Livornu, izvjesnija je pretpostavka kako je upravo u SAD-u Splivalo izučio taj zanat, s kojim će se poslije i profesionalno baviti. SAD i njihova postignuća ostala su njegov cijeloživotni uzor te se nadao da će mu i djeca jednog dana tamo završiti i ostvariti američki san (Splivalo 1982: 2-3).

Povratak u Viganj i podizanje obitelji

Što je točno presudilo povratku iz zlatne i prosperitetne Kalifornije? Jesu li razlozi bili isključivo emocionalne prirode, potreba da vidi i pomogne majku, nije znano. Stjepan Splivalo se vratio u rodni Viganj početkom 1880-ih. Znamo da je na Pelješcu već 1882. Naime, u veljači te godine bio je kršten kum u Vignju.³ Do 1888. bio je kum na još tri krštenja i tri vjenčanja što potvrđuje da je tada bio rado viđen gost,⁴ ugledan i situiran. Taj podatak, kao i onaj da je 1885. posudio 50 fiorina Stjepanu Urliću iz Drašnica,⁵ svjedoči nam da se iz SAD-a vratio s kapitalom, koji je mogao ulagati ili posuđivati uz kamatu. Dvije godine poslije, dana 20.8.1887. oženio se s 20 godina mlađom Viktorijom Jerić, i to u Šipanskoj luci. Iako joj je tih godina otac Vicko Jerić

³ Matica rođenih župe Viganj, zapis o krštenju Lukina Krstelja (17.2.1882.). URL: <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R24-WQ9%3A391644801%2C392171501%3Fcc%3D2040054/> (2019).

⁴ Matica rođenih (28.10.1884., 13.4.1886., 26.6.1888.) i Matica vjenčanih župe Viganj (11.6.1882., 16.7.1885., 16.8.1885.). URL: <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R24-WQ9%3A391644801%2C392171501%3Fcc%3D2040054/> (2019).

⁵ Kako mu ih nije vratio u obećanom roku, Splivalo je 1888. podigao parnicu protiv njega za obeštećenje (HR-DADU-SCKL-161. Kotarski sud u Orebiću. Parnice, br. III. 117/1888).

živio i radio kao posrednik u Trpnju, ona je živjela na Šipanu s majkom, posjednicom Katarinom Ogrizić. U matici vjenčanih Splivalo je upisan kao trgovac,⁶ pa se može pretpostaviti kako se Viktorija s njim upoznala preko oca, tj. zahvaljujući njihovim trgovačkim vezama. Inače, otac joj je radio i živio u Aleksandriji, gdje se Viktorija i bila rodila 1865. te se školovala u tamošnjoj francuskoj školi.

Stjepanovo i Viktorijino prvorodeno dijete umrlo je netom po porodu 1888. Kćerkica Frana imala je tek 7 sati po porodu.⁷ No, porodi koji su uslijedili, a bilo ih je čak 5, imali su radostan ishod. Rodila su im se 4 sina i 1 kći - Matij (1889.-1962.), Kata (1890., vj. Cibilić), Vicko (1892.-1985.), Antun (1897.-1983.) i Josip (1900.-1994.).

Obitelj je odrastala u idiličnom pejzažu Pelješkog kanala i u građanskom duhu. Djeca su bila okružena majčinih knjigama na francuskom, ali i američkim i talijanskim novinama, pa su odmalena odrastala u multikulturnom okruženju.

No, idilu su remetili očevi poduzetnički neuspjesi. Stjepan je još po povratku iz Kalifornije bio kupio malu škunu s idejom duž obalne plovidbe i prijevoza lakšeg tereta. Ignorirao je upozorenja kako će parni brodovi istisnuti jedrenjake i njegov je naum propao (Splivalo 1982: 1). Trebalo je okrenuti novu stranicu, koja će, po svemu sudeći, biti pionirska u širem okruženju. Postao je profesionalni fotograf.

Profesionalni fotograf od 1890-ih do 1910-ih

Neobična je ta činjenica kako je profesionalna fotografija na ovim prostorima započela svoj put upravo u malom pelješkom mjestu Vignju. Taj je događaj dakako više slučajan i izoliran, a tome svjedoči i prijašnji opis Splivalovog života, no podatak da će netom poslije djelovati još jedan fotograf iz Vignja daje na razmišljanje.⁸

Prvi je na činjenicu o fotografu Splivalu kratko upozorio u literaturi njegov sin Anthony/Tonko (Splivalo 1982: 1-2). Čini se da nije počeo raditi

⁶ Matica vjenčanih župe Luka Šipanska, 20.8.1887. URL: <https://familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G99F-9Q3G?cc=2040054&wc=9R26-829%3A391644801%2C392170301%2C392170401/> (2019).

⁷ HR-DADU-SCKL-161. Kotarski sud u Orebiću. Ostavine, br. 38/1888., Smrtovnica (27.3.1888.)

⁸ Prema informaciji dr.sc. Vinicija Lupisa, na Pelješcu je kao fotograf djelovao i poznati novinar i aktivist među iseljenicima Ivan Lupis Vukić, također rodom iz Vignja. Čini se da bi to moglo biti u razdoblju po povratku iz SAD-a u zavičaj 1898., kada je u Korčuli otvorio trgovinu s tekstilom, pa sve do 1908. kada je izabran za zastupnika u Dalmatinski sabor. Poslije njega je u Orebiću otvorio atelijer dubrovački fotograf Enriko Perić. Fotograf Ernesto Furlani počeo je djelovati u Veljoj Luci u prvim godinama 20. st. (Barčot 2017: 59-60), dok je Korčulanin Jakov Peručić otvorio foto-atelijer u gradu Korčuli poslije 1911. (Barčot & Grbić 2017: 143-148).

odmah po povratku u Viganj 1880-ih, već je to sudeći po okvirnom datiranju sačuvanih fotografija ipak bilo nešto poslije (1890-ih). Kao dodatna potvrda potonjoj pretpostavci, svjedoče i navodi u matičnim knjigama župe Viganj u tom razdoblju. Od 1882. se uglavnom navodi kao pomorac, ali se spominje i kao posjednik. Nakon što je 1887. u Matici vjenčanih zaveden kao trgovac, 1888. se navodi kao obrtnik („industriante“), ali potom do ožujka 1897. u nizu zapisa uz ime Stjepana Splivala stoji „pomorac“.⁹ Dakle, na prvu bi se dalo zaključiti da je Splivalo sve do kraja 1890-ih posvećen spomenutom brodovlasničkom pothvatu i pomorskom zanatu. Tek je pri rođenju najmlađeg sina u ožujku 1900., župnik uz ime oca zabilježio i zanimanje „fotograf“.¹⁰ No, to ne mora nužno značiti da se Stjepan Splivalo nije započeo baviti profesionalnom fotografijom i prije 1897., odnosno da se istovremeno nije bavio s više različitih poslova. Izvjesno je da fotografija nije mogla biti isključivi izvor egzistencije za njega i njegovu brojnu obitelj, kao i činjenica da je Splivalo bio sklon svaštarenju. Čak bi se moglo reći i da je odabir fotografskog zanata u tim godinama i na ovom prostoru bio donekle i odraz poslovnog i životnog svaštarenja i avanturizma.¹¹

O njegovom načinu rada nešto više doznajemo iz jednog računa naslovljenog na „S. Splivalo“, s popisom foto potrepština s kraja 19. st., a sačuvanog među trgovačkim dokumentima obitelji Foretić. Na memorandumu tvrtke „Articoli fotografici ed ottici di Oscar Luzzatto“ iz Trsta, navedeni su artikli s cijenom: 2 pakiranja (duzine) stakala formata 9 x 12, 1 omot celuloida 12 x 16 (i kod prvog i drugog očito je riječ o negativima), kemikalije za razvijanje i fiksiranje (natrijev ditionit), pola litre kupke „oro“ i jedna svjetiljka „lampada candella“. Najskuplje stavke su bila stakla, svjetiljka i celuloid.¹² Iz ovog računa da se zaključiti da je Splivalo povremeno naručivao foto robu preko korčulanske trgovine Ivana Foretića, da je snimao i na staklima i na celuloidu (velikog formata!), a prisutnost svjetiljke možda upućuje na potrebno svjetlo kod uvećavanja pozitiva.

⁹ Matična knjiga vjenčanih župe Viganj (20.8.1887.), Matična knjiga rođenih župe Viganj (23.3.1888., 26.6.1888., 11.3.1889., 5.3.1890., 3.7.1892.). URL: <https://www.familysearch.org/search/image/index?owc=9R24-WQ9%3A391644801%2C392171501%3Fcc%3D2040054/> (2019).

Arhiv Dubrovačke biskupije. Parice matične knjige rođenih župe Viganj, zapis o rođenju Antona Splivala Stjepanovog (17.3.1897.)

¹⁰ Arhiv Dubrovačke biskupije. Parice matične knjige rođenih župe Viganj, zapis o rođenju Josipa Splivala Stjepanovog (19.3.1900.). Zahvaljujemo se dr.sc. Antunu Konculu na prenesenim informacijama i ekspeditivnosti.

¹¹ U mnogim detaljima poklapaju se životne sudbine Stjepana Splivala i Ernesta Furlanija, prvog profesionalnog fotografa na zapadnom dijelu otoka Korčule. Oba su bila sklona svaštarenju, donekle i avanturizmu, ali i suočena s velikim poslovnim iskušenjima i neuspjesima na početku 20. st. (Barčot 2017: 58-59).

¹² HR-DADU-SCKL-807. Obitelj Foretić, Fotografije - razno (1898).

Nije poznato je li imao uređeni foto atelijer, odnosno čini se da je uglavnom snimao na terenu i da se često koristio svojom brodicom kako bi se prebacio s foto opremom do Korčule, ali i do Orebića.

Sudeći prema dostupnim fotografijama, dalo bi se zaključiti kako je Splivalo djelovao kao fotograf do I. svjetskog rata. Konkurencija, nepovoljni društveni i gospodarski kontekst, ali i visoka životna dob (bližio se sedamdesetima), presudili su prestanku profesionalnog djelovanja.

Sačuvani foto opus

Niz fotografija - kaširanih pozitiva čuva se u Gradskom muzeju Korčula, Pomorskom muzeju Orebić, Arhivskom sabirnom centru Korčula-Lastovo, kod privatnih vlasnika, ali i izvan hrvatskih granica. To su mahom panorame Korčule, snimke značajnijih društvenih događanja i portreti. Riječ je o sveukupno niti dvadeset fotografija, što onih s potpisom, što onih koje mu se mogu pripisati po likovnim obilježjima, pa analizu koja slijedi i njezine zaključke treba uzeti s mjerom opreza.

Dio njih, kao što je ženski grupni portret iz Pomorskog muzeja u Orebiću, pripisan je Splivalu po njegovom prepoznatljivom pečatu-potpisu. Na toj snimci, koja se približno datira oko 1898., učiteljica Franjka Berger¹³ pozira s učenicama koje pokazuju svoje uratke te imitiraju radnju ženskog ručnog rada. U kadar koji vodi računa o simetriji i simbolici, ukomponirani su i tegla s pelargonijom i palmicom, kao i psić učiteljice. Na kartonu na koji je pozitiv kaširan otisnut je mrežasto(grmoliko)-vegetativni ornament u četiri kuta.

Iste godine može se datirati portret Rafe VII Arnerija, koji se čuva u Arhivskom sabirnom centru Korčula-Lastovo, u sklopu obiteljskog fonda Arneri. Čini se da malog Rafu netko (majka?) pridržava straga na stolu, a može se uočiti i razastrto platno s motivima morskog priobalja (Pelješki kanal?). Pozitiv kabinet formata (10 x 14,5 cm) kaširan je na tvrđi karton (dimenzija 10,5 x 16,5 cm) bez ikakvog ornamenta. Tek je na poleđini kartona utisnut identični stilizirani potpis „S.Splivalo“.¹⁴

¹³ Učiteljica Franjka Berger iz Dubrovnika vršila je poduku u jednom mješovitom razredu (kroz svih šest dobnih uzrasta) i podučavala ručni rad za djevojčice u dvorazrednoj mješovitoj pučkoj školi u Orebićima školske godine 1897./1898., kao i u prvoj polovici sljedeće školske godine (do veljače 1899.). HR-DADU-SCKL-531. Kotarsko školsko vijeće Korčula. Škola u Orebićima, izvještaj kotarskog školskog nadzornika (15.1.1898.) i traženje obustave beriva zbog nepovratka s bolovanja (18.2.1899.).

¹⁴ Uspoređujući ga s njegovim potpisom na pismenima parnice iz 1888., može se uočiti niz podudarnosti s naznakom da su početna slova na pečatu stilizirana.

Jedna digitalna preslika udruge Hrvatski dom u Vignju može se pripisati Splivalu jer tako piše u napomeni. Riječ je o grupnom portretu istaknutih Vignjanaca (veleposjednika Antona Pasabande, župnika don Pere Bijelića, kap. Antona Bijelića, upravitelja lučkog ureda Stjepana Bojanića i glavara Luka Njakare). Fotografija je datirana 1910. Moglo bi se pretpostaviti da je i portret triju udovica iz obitelji Splivalo u pelješkoj nošnji, a koji je objavljen u 3. broju Pelješkog zbornika (Splivalo 1984: 220), također djelo Splivala. U Zbirci fotografija Arhivskog sabirnog centra Korčula-Lastovo čuva se fotografija koja bi se prema specifičnom, prijeopisanom ornamentu na kartonu (dimenzija 20 x 16 cm), mogla pripisati Splivalu. Riječ je o obiteljskom portretu četiri djevojčice i najstarijeg dječaka. On stoji, a djevojčice sjede. U pozadini se vidi stariji kameni ulomak - spolija s likom ljudske glave i krila (?).¹⁵ Fotograf je pazio na simetriju ženskih likova, ali i odnos s vidljivima elementima u pozadini. Nije poznato o kojoj je obitelji riječ ni je li riječ o Korčuli ili Pelješcu. Na web stranici „Stare fotografije Janjine“ Damira Lozine, dostupan je portret osnivača hrvatskog društva „Zvonimir“ iz 1896.¹⁶ Gotovo svi osnivači drže u rukama novine („Hrvatska kruna“...) ili uvezene časopise („Dom i sviet“...). Portretirana muška grupa je razmještena u gotovo pravilnu simetriju. Fotografija je kaširana na kartonu s prije opisanim ornamentom. Vrlo je vjerojatno da je upravo Splivalo autor te fotografije snimljene u Janjini. Nadalje, u privatnom vlasništvu Blage Sladović (Korčula) čuva se portret račiškog župnika don Iva Sladovića i prvopričesnika iz 1914. pred ulaznim vratima račiške župne crkve.¹⁷ Sve djevojčice su u bijelim haljinama, izuzev jedne koja je u crnoj (možda je izgubila roditelja). Svi dječaci koji sjede u prvom redu (a imaju bolja odijela) prekržili su ruke, a dva dječaka u zadnjem redu pridržavaju lentu crkvenog barjaka s natpisom „Pučka škola Račišće“. Na ovom pozitivu bijeli spektar tonova je gotovo spržen pa se djevojčice u bijelim haljinama gotovo ne razaznaju. Iako nema vidljivog potpisa Splivala, moglo bi se pretpostaviti po prepoznatljivom ornamentu kartonske pozadine da je to njegovo djelo. Pritom treba napomenuti da su takvu istu pozadinu za kaširanje koristili i drugi fotografi. Između ostalih i poznati zadarski fotograf Tomasso Burato. No, malo je vjerojatno da je Burato te 1914. došao snimati

¹⁵ HR-DADU-SCKL-690. Zbirka fotografija, obiteljski portret, format (bez podloge) 15,5 x 11,5 cm, br. 1 (19. st.?)

¹⁶ Stare fotografije Janjine. Skupne fotografije s povodom. URL: <http://www.janjina.croatia1.com/imag-old/1skup-sa-povod/HRv-dr-Zvonimir-1200-q12-rlvovic-um33-sj15.jpg/> (19.8.2019.).

¹⁷ Zahvaljujemo se Nevenu Faziniću koji nam je ukazao na postojanje ove fotografije i dostavio je u digitalnoj preslici.

u Račišće, te je više nego izvjesno da je riječ o Splivalovoj fotografiji koji je jedini na ovom prostoru koristio takvu pozadinu za kaširanje. Tako se njegovo foto stvaralaštvo može protegnuti od 1890-ih do 1914.

Tehnički riječ je vjerojatno o želatinskom popu. Iako nemamo niti jedan sačuvan negativ, prema nizu većih formata (do 26,5 x 20,5 cm) može se zaključiti da je uvećavao negative, što bi potvrdila i prije spomenuta nabavka svjetiljke. Niz pozitiva je već poprilično izbljedio, uočava se i problem sprženog bijelog spektra tonova, no ne znamo je li to plod preeksponiranja ili naknadnog blijeđenja. Nije isključeno i da je riječ o kombinaciji oba faktora. No, vjerojatno je Splivalo bio dovoljno dobar fotograf da vodi računa o ekspoziciji i da je prije riječ o naknadnom blijeđenju.

Zahvaljujući jednoj zabilješci u literaturi, poznato je da je negative portreta retuširao u skladu s modom. Naime, njegov sin Tonko/Anthony prisjetio se očevog retuša očiju djevojaka na debelom negativu od stakla kako bi djevojke učinio poželjnijim i izbjegao eventualne probleme u naplati usluga (Splivalo 1982: 1-2).

Analizom identificiranih fotografija, može se zaključiti kako je Splivalo bio fotograf simetrije, pažljivo namještenog kadra. Pazio je na visinu i proporcije, precizno je razmještao likove, vizualizirao radnju/priču i razmišljao o simbolici. Tako na portretu učiteljice Berger s učenicima osmišljava kompoziciju na kojoj učenice drže u rukama svoje uratke, ali i imitiraju radnju, dok na portretu članova „Zvonimira“ s knjižnim fondom u njihovim rukama sugerira da je riječ o čitaonici i ukazuje na poznatog Janjinara don Ivu Prodana (urednika „Hrvatske krune“). Splivalo je bio prvenstveno fotograf Pelješkog kanala. Najviše snimaka realizirao je u Korčuli, Vignju i Orebiću. Za očekivati je da se u obiteljskim zbirkama na Pelješcu i Korčuli pronađu i drugi pozitivni-portreti, i tako upotpune znanja o djelovanju fotografa Splivala.

Što se dogodilo s njegovim negativima, nije poznato. Njihova kuća u Vignju je odavno napuštena. Možda su fotografije već bile stradale 1918. kada je majka iz predostrožnosti pred očekivanu premetačinu kuće zbog prebjega sina Vicka s hidroavionom u Italiju, uništila mnoge Vickove, ali i očeve stvari i dokumente. Premetačina se nije ni dogodila (Splivalo 1966: 136) pa se iz današnje perspektive to može učiniti pretjeranim.

Možda se odgovor krije u SAD-u kamo su završili svi Splivalovi potomci? Naime, veća zbirka Splivalovih fotografija pohranjena je na Sveučilištu u Minnesoti, i to u sklopu ostavštine njegovog sina Josipa/Josepha Splivala.

148 fotografija tek čeka analizu, no prema preliminarnim informacijama tek je dio potencijalno autorstvo Stjepana Splivala, i to većinom kao preslike slabije kvalitete.¹⁸

Najveća sačuvana fotozbirka Stjepana Splivala u Gradskom muzeju Korčula

U fundusu Gradskog muzeja Korčula čuvaju se četiri crno-bijele fotografije s potpisom fotografa Stjepana Splivala i još šest fotografija koje svojim obilježjima omogućavaju da mu ih pripišemo. U Gradski muzej Korčula dospjele su kao dar bivše ravnateljice, muzejske savjetnice dr.sc. Alene Fazinić koja ih je dobila također poklonom od don Iva Matijace, posljednjeg korčulanskog opata. Fotografije su nastale koncem 19. i na samom početku 20. st. Značajne su za istraživanje povijesti fotografske baštine Korčule i Pelješca s jedne strane, a s druge strane vrijedan su dokument urbanističkog razvoja i izgradnje grada Korčule. Do u detalje možemo pratiti ambijente Korčule, stanje izgrađenosti i građevno stanje objekata u Korčuli, ali i u Lombardi, s obzirom da jedna fotografija prikazuje tamošnji ljetnikovac Andrijić. Fotografije su izrađene na papiru, a vrsta pozitiva je želatinski pop nalijepljena na svijetlosmeđi karton s otisnutim karakterističnim secesijskim ukrasima. Ti se ukrasi pojavljuju i na kartonima s fotografijama koje nisu potpisane, a mogu mu se pripisati i po drugim tehničkim i vizualnim svojstvima. Splivalo je očito često boravio i dosta fotografirao u Korčuli. Naposljetku, tada u Korčuli i nije bilo drugog profesionalnog fotografa, izuzev putujućih. Snimao je Korčulu iz pravca zapada, predočivši nam staru gradsku jezgru koja se smjestila na poluotočiću isturenom u Pelješki kanal, krovove stare Korčule u pogledu iz zvonika pa zatim i pogled na grad iz pozicije padine na kojoj je sagrađena kula *Fortezza*. Ambijenti Korčule zajedno s njenom neposrednom okolicom iz koje izrasta i u koju urasta oduvijek su bili privlačni fotografima. Korčula je vizualno atraktivna u detalju i cjelini pa nas ne čudi što je i Splivalo u njoj zaustavio trenutak u vremenu koje teče.

Vrijeme koje je Splivalo zaustavio upravo je vrijeme u kojem su se počele događati znatnije promjene u fizionomiji grada koji stoljećima karakterizira zatvorenost zidinama i kulama. Tek se u prvoj polovici 19. st.

¹⁸Spisi Josepha Splivala čuvaju se u Immigration History Research Center Archives Sveučilišta u Minnesoti. Informacije o fotografijama podastrla je Maura Coonan, pomoćna arhivistica.

dogđa veća promjena u gradnji zgrade Sanitadi na zapadnoj obali. U pozadini crno-bijele, podosta blijede i oštećene fotografije (formata 23,5 x 18 cm) s potpisom fotografa i na kojoj je prikazana stara gradska jezgra Korčule i predgrađa, poluotok je Pelješac. Grad je utopljen u kanal. To je vjekovno upravno i crkveno središte sa svojim stoljetnim obilježjima, ali u kojem žive brodograditelji, trgovci, kamenari, obrtnici i koje je morem i plovilima povezan sa svijetom što pokazuju i plovila usidrena u zapadnoj luci. Objekti ovdje prikazani i stanje njihove izgrađenosti sugeriraju nam da se fotografiju može datirati prije 1912. kada je otvoren nadograđeni Hotel de la ville, i prije 1914. kada su porušene zapadne zidine. Svaki likovni zapis koji dokumentira stanje zapadnih zidina prije rušenja je dragocjen, a posebno fotografija. Prikazana je rampada u ondašnjem izgledu, kula Svih Svetih, kuće podignute između starog gradskog zida i današnje Plokate, crkvu sv. Justine, tj. dio istočnog predgrađa. U zapadnom predgrađu su stambene kuće. Između tamnijeg prvog plana i pozadine postignut je svjetlosni kontrast, naročito iskazan blještavilom na dijelu fotografije koji dokumentira zdanja u istočnom predgrađu stare jezgre, rampade, kule Svih svetih i spokoj poluotoka Pelješca.

Druga fotografija s potpisom Stjepana Splivala prikazuje krovove i fasade kuća na prostoru sjevernog dijela stare gradske jezgre, središnju gradsku ulicu i sjevernu fasadu kule kopnenih vrata s krilatim lavom. Formata 23,5 x 17,5 cm nalijepljena je na svijetli karton s tiskanim secesijskim ukrasom (u kojem se ističe središnji motiv ljiljana?), ukupne veličine 33 x 25,7 cm. Slikana je iz višeg položaja, vjerojatno sa zvonika katedrale. Dvostrešni krovovi se stepenasto spuštaju prateći konfiguraciju terena, pokriveni kupama kanalicama. Prikazane su i sjeverne fasade kuća u istom dijelu grada. Fotografija omogućava uspoređivanje prošlosti i sadašnjosti, s obzirom na krovne terase sagrađene na prostoru starih krovova. Pozadina slike obuhvatila je istočno predgrađe Korčule, padinu i objekte na njoj podignute uz morsku obalu. Danas je ova padina gotovo u potpunosti prekrivena kućama. Splivalo je ovom fotografijom evidentirao položaj stare gradske jezgre u odnosu na njeno predgrađe.

Treća fotografija dimenzija 24 x 18 cm (32,5 x 26 cm s podlogom na kojoj je identičan ornament iz prethodno opisane fotografije) prikazuje pogled na zapadnu stranu starog grada iz zapadnog predgrađa čije su padine prekrivene vegetacijom. U središnjem dijelu je stara gradska jezgra na poluotoku, koja dominira fotografijom te predio grada sv. Nikola s brodogradilištima, ali i brodovima usidrenim u luci. Još uvijek se može vidjeti očuvani stari zapadni

zid, u njegovom južnom dijelu, što vizuru grada čini posebno romantičnim, dok se u prostore stare gradske jezgre unose novi sadržaji. Podignuta je zgrada *Cassina*, a u stambenoj kući je uređen hotel *Europa*. Odabirom kadra fotografija podsjeća na crteže-vedute 19. st. T. G. Jacksona, Mihovila Depolo i Lorenza Viteleschia s motivom zapadne jezgre Korčule te pokazuje urbane vrijednosti cjeline starog grada Korčule koji se sa prostornim vrijednostima usklađen uzdiže na poluotočiću.

Po motivu je posebno zanimljiva četvrta fotografija koja se izdvaja iz opisanog niza nadahnutog starom gradskom jezgrom Korčule i njezinim predgrađima. Riječ je o ljetnikovcu Andrijić u Lombardi. U potrazi za ugodnijim uvjetima svakodnevnog života, Korčulani su diljem otoka gradili ljetnikovce. Na fotografiji je prikazana zgrada građena od kamena s obiteljskim grbom Andrijić nad nadvratnikom.¹⁹ Muški lik u specifičnom građanskom odijelu sa psom pozira na balkonu prvog kata zgrade, dok ženski likovi stoje uz otvorene prozore drugog kata.²⁰ Potragu za prozračnošću i svjetlom koju je bilo teško zadovoljiti u skućenim gradskim prostorima potvrđuju i širom otvoreni prozori na cijeloj kući. Fotografija svjedoči kako je izgradnja ovakvih kuća bila neposredno vezana i uz prostor dvorišta i vrta zasađenog domaćim poljoprivrednim kulturama te vinograda. Fotografija je svjedok kulture života, načina odijevanja i životnih stavova. Iz ove fotografije progovara težnja za lagodnijim i prostranijim dimenzijama života u kući i okućnici, koje njenim vlasnicima i korisnicima omogućavaju trenutke opuštanja, fizičkog rada i uopće drukčijeg ritma života od onog gradskog, urbanog. I ova fotografija je velikog formata (24 x 18 cm), kao i ove prethodne, kaširana na karton (dimenzija 33 x 24,5 cm) s mrežasto (grboliko)-vegetativnim ornamentom u četiri kuta.

U fundusu Gradskog muzeja još je nekoliko fotografija koje se po tehničkim obilježjima, motivima te tiskanim ukrasom na kartonu na kojem su nalijepljene mogu pripisati Stjepanu Splivalu, iako nemaju njegov potpis. Bilježe značajne događaje u društvenoj i privatnoj prošlosti grada i njegovih stanovnika, ambijente, sakralne spomenike, kule i zidine. Na jednoj od njih prikazano je zapadno pročelje Crkve sv. Mihovila, smještene na urbanistički istaknutom položaju, sučelice Gradskoj vijećnici. Splivalo ovdje donosi i

¹⁹Upravo se prema tom grbu objavljenom u literaturi (Fazinić&Fazinić 2011: 122) i uspjela ubicirati fotografija. Danas je kuća u vlasništvu obitelji Lozica iz Rijeke.

²⁰S obzirom da je ova kuća u prvoj polovici 20. st. bila u vlasništvu obitelji Benussi (porijeklom iz Rovinja, a doseljene iz Malog Lošinja krajem 19. st.), moglo bi se pretpostaviti kako je zreliji muškarac na balkonu pomorski kapetan Domenico Benussi (1835.-1909.), a žena i djevojke na II. katu njegova kćerka Gisella Fiorelli te unuke Maria i Giulia. Prema njihovoj dobi, fotografija bi se mogla datirati u prve godine 20. st.

motiv kasnorenesansnog stupa Vicka Lujovog s venecijanskim krilatim lavom na vrhu koji je uništen u kasnijim desetljećima, a jedan je od najvrjednijih javnih spomenika Korčule. Crkveno pročelje zauzima gotovo cijelu plohu fotografije pokazujući prostorni suodnos crkve i grada, odnosno trga na kojem je smještena i Ulice Kapor. Format ove fotografije (12 x 16 cm) inače odgovara dimenzijama, od Splivala, nabavljenih celuloidnih negativima 1898.

Još jedna fotografija (formata 11 x 15,5 cm) koja bi se po spomenutim obilježjima mogla pripisati Splivalu je pogled s povišene točke na sam središnji trg stare gradske jezgre, katedralu i objekte na njegovoj južnoj strani. Prema satu sa zvonika možemo odrediti da je snimljena u 11:25, a jasni detalji arhitekture omogućavaju uspoređivanje prošlosti i sadašnjosti. Pomno odabirući položaj sa kojeg je snimljena fotografija pokazuje suodnose javnog, sakralnog i privatnog unutar stare gradske jezgre Korčule.

Zbog odabira motiva i dokumentarnosti posebno je zanimljiva fotografija koja prikazuje veliku kneževu kulu i zapadni gradski zid prije rušenja pogledom sa sjeverozapada. Zid i prolaz dio su čvrstog obruča obrambenog sustava Korčule koji ovdje još uvijek pokazuje svoje značenje. Pred zidom je riva kojom šetaju građani raznih generacija odjeveni u građansku nošnju ili obavljaju lučke poslove. Fotograf prikazuje suodnos prošlosti, koji simboliziraju kule i sadašnjosti koju dokumentiraju prolaznici.

Činjenice društvenog i gospodarskog života Korčule prikazane su na skupnim fotografijama koje donose motiv procesije s hrvatskim trobojnicama pred zgradom Kotarskog poglavarstva na zapadnoj obali Korčule, javnosti poznate fotografije porinuća jahte Nirvana u korčulanskom brodogradilištu Lorenza Depola iz 1903., blagoslov zastave Hrvatskog sokola iz 1907. te skupnoj fotografiji članova CK Kotarskog vijeća iz 1898. Na ovom portretu, koji su muzeju darovali Marija i Grgur Cviličević, simetriju remeti tek upadno samosvjestan lik narodnog zastupnika Josipa Zaffrona. Na skupnoj fotografiji nastaloj prigodom porinuća jahte Nirvana, ovjenčanoj vijencima, prikazani su ponosni vlasnici jahte (dubrovačka obitelj Kaboga) i oni koji su nazočili samom činu porinuća, svećenici koji su je blagoslovili, a tom prigodom napisana je i pjesma kojom se opisuje ljepota jahte. Za razliku od ostalih spomenutih fotografija koje su približnog formata 24 x 18 cm, ovaj je pozitiv sa snimkom porinuća nešto većeg formata (26,5 x 20,5 cm).

Na slici koja prikazuje motiv blagoslova barjaka okupili su se mlađi i stariji članovi Hrvatskog sokola 1907. kako bi uveličali čin blagoslova zastave (Barčot 2006: 289-291). Uz članove društva prikazani su i svećenici koji su

zastavu blagoslovili. Ova skupna fotografija odiše zajedništvom, ponosom i željama za napretkom. Možemo zaključiti da je kod Splivalovih fotografija sveukupno riječ o iznimnom dokumentarnom materijalu, koji posvjedočuje ne samo vizurama prošlosti, već i duhu vremena.

Uz četiri potpisane i šest vjerojatnih fotografija Stjepana Splivala u fundusu Gradskog muzeja Korčula, možemo zaključiti da je to do sada najveća sačuvana zbirka njegovih fotografija. Svi ovi pozitivni digitalizirani su u Arhivskom sabirnom centru Korčula-Lastovo u sklopu projekta „Virtualna Korčula“ Gradske knjižnice Ivan Vidali i partnera ASC-a Korčula-Lastovo i Gradskog muzeja Korčula, te su dostupni od kraja 2018. na istoimenoj web stranici.

Od fotografije se nije moglo živjeti

Analizom sačuvanih fotografija može se zaključiti, i usprkos činjenici što su pozitivni danas izbljedjeli, kako je riječ o korektnim zanatskim dosezima fotografa. Ukoliko je suditi po očuvanom, Stjepan Splivalo nije imao umjetničkih aspiracija, ali je imao dobro oko za kadriranje, vodio je računa o simetriji pa i o simbolici.

Prihodi od fotografija, i usprkos nizu imućnih pomorskih peljeških obitelji, očito nisu mogli biti dovoljni za sedmeročlanu obitelj pa se Stjepan morao zaduživati. Pogotovo kad je na prijelazu stoljeća dobio konkurenciju. To je značilo da se Splivalov posao morao smanjiti. Iz sudskih spisa nam je poznato da se Stjepan zadužio kod svoga brata pomorca već 1902. za veću sumu novaca, a njegova supruga je bila prisiljena prodati dio svoga imanja na Šipanu. Ovo je dugovanje dovelo i do obiteljske nesloge i sudske tužbe brata Antuna i vlastite majke.²¹ Koliko je bila nezavidna materijalna situacija, dovoljno svjedoči činjenica da će sva njegova djeca morati trbuhom za kruhom na brodove. Dva sina su emigrirala u Australiju. Najstariji Matij je nakon tri godine teškog rada na parnom brodu odlučio emigrirati te je 1908. pošao sa skupinom susjeda za Australiju. Nakon što je 1910. morao na brod kao mali od palube, maloljetni Tonko-Anthony će na poziv brata u siječnju 1911. također emigrirati u Australiju (Splivalo 1982: 4-5). Najmlađi Jozo će se kao dvanaestogodišnjak 1912. morati ukrcati na brod za malog od palube (Splivalo 1957: 18-19).

²¹HR-DADU-SCKL-161. Kotarski sud u Orebiću. Parnice, tužba Antuna i Frane Splivalo, CI 26-28/07 (1907).

Stjepan Splivalo je umro u Vignju 4.8.1934. u dobi od 89 godina.²² Umro je kao „težak“,²³ što svjedoči da se s fotografijom davno prije prestao baviti, odnosno da je već tada u kolektivnoj memoriji taj podatak o njegovom zanatu bio manje poznat. Njegova udovica živjela je još par godina poslije njega te umrla 1937., sama bez ikoga kao posljednji član obitelji Splivalo u Vignju. Svi su njihovi potomci već neko vrijeme živjeli u Kaliforniji, u Oaklandu, ostvarujući očevo američki san.²⁴ Danas je preostala tek jedna potomka u SAD-u (Joane Splivalo), a u pelješkom zavičaju tek ruševina njihove kuće ponad viganjske zaobilaznice. Potpuni zaborav prekrpio je Splivalove i njihovu ostavštinu. Naš tekst inicijalnog i fragmentarnog karaktera ima namjeru potaknuti interes za fotografskim opusom Stjepana Splivala, koji tek treba opsežnije otkriti i vrednovati.

IZVORI

Državni arhiv u Dubrovniku - Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo

- 161. Kotarski sud u Orebiću
- 459. Obitelj Arneri
- 531. Kotarsko školsko vijeće Korčula
- 690. Zbirka fotografija
- 807. Obitelj Foretić

Arhiv Dubrovačke biskupije

- Parice matičnih knjiga župe Viganj

Gradski muzej Korčula

- Zbirka fotografija

Pomorski muzej Orebić

- Zbirka fotografija

Udruga Hrvatski dom - Viganj

- Zbirka fotografija

Privatna zbirka Blaga Sladović - Korčula

WEB IZVORI

1. Virko - digitalna knjižnica Korčule
2. Stare fotografije Janjine
3. Familysearch.org (Matične knjige župe Viganj i Šipanske Luke)

²²Čini se da je gen dugovječnosti povukao od svoje majke koja je doživjela 92 godine života.

²³HR-DADU-SCKL-161. Kotarski sud u Orebiću. Ostavine, br. 68/34 (1934).

²⁴Isto, br. 95/37 (1937). Zanimljivo, svi su sinovi radili kao trgovci.

LITERATURA

1. Barčot, Tonko. „Prilozi iz povijesti sokolskog pokreta na Korčuli (1) - Sokolski pokret i njegov prodor na otok Korčulu“. *Godišnjak grada Korčule* 11, Korčula 2006., str. 281-316.
2. Barčot, Tonko. „Ernesto Furlani i atelier Ossiak - o početku fotografije na otoku Korčuli“. *Lanterna* 1. Vela Luka 2017., str. 54-73.
3. Barčot, Tonko & Grbić, Maro. „Korčulanski fotograf Jakov Peručić i njegove zbirke fotografija“. *Arhivski vjesnik* 60. Zagreb 2017., str. 137-163.
4. Fazinić, Alena & Fazinić, Neven. *Korčulanski kameni grbovi*. Korčula: Gradski muzej Korčula, 2011.
5. Splivalo, Anthony. *The Home Fires*. Fremantle: Fremantle Arts Centre Press, 1982.
6. Splivalo, Josip. „Prvi put za mornara“. *Naše more* 1. Dubrovnik 1957., str. 18-21.
7. Splivalo, Josip. *Kruh sa 7 kora*. Rijeka: Novi list, 1966.
8. Splivalo, Josip. „Bilješka o životu pelješkog kapetana Stjepana Splivala (1807-1891)“. *Pelješki zbornik* 3. Zagreb 1984., str. 215-221.
9. Vekarić, Nenad. „Pelješki brodovlasnički krug“. U: *Pelješki zbornik - tri stoljeća pelješkog brodarstva*. Zagreb 1987., str. 51-70.
10. Vekarić, Nenad. *Stanovništvo poluotoka Pelješca* (I. sv.). Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU-a u Dubrovniku, 1993.
11. Vekarić, Stjepan & Nenad. „Pomorci i vlasnici brodova duge plovidbe do 1900. godine“. U: *Pelješki zbornik - tri stoljeća pelješkog brodarstva*. Zagreb 1987., str. 71-323.

*Fotograf Stjepan Splivalo
početkom 20. st.*

*Ruševna kuća obitelji Splivalo
u zaseoku Kraljevića selo
2019. Foto: Ivan Pamić*

*Grad Korčula sa zapadnim zidinama na prijelazu 19./20. st.
Gradski muzej Korčula*

Pogled na Borak na prijelazu 19./20. st. Gradski muzej Korčula

Ljetnikovac Andrijić u Lumbarde s ukućanima (obitelj Domenica Benussija?) na početku 20. st. Gradski muzej Korčula

Grupni portret učiteljice Berger s učenicama (1898?). Slijeva nadesno: Kristina i Mandina Karlezi, Rita Vekarić, Franjka Berger, Marija Novak, Marija Sugni i Fani Matković. Uz rub pozitiva vidljiv je Splivalov pečat-potpis. Pomorski muzej u Orebiću

Portret Rafe Arnerija (1898?). Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo - Obiteljski fond Arneri

THE EARLIEST RENOWNED
PROFESSIONAL PHOTOGRAPHER
IN THE KORČULA-PELJEŠAC AREA - STJEPAN SPLIVALO
(1845-1934)

ABSTRACT

Among the photographs from the collections of the Korčula Town Museum a signature of one of Korčula natives who worked in photography was discovered. In this paper, the authors attempt to shed a light on the earliest horizons of professional photography on the island of Korčula and Pelješac peninsula. More specifically, the paper presents the earliest known photographer in the area, Stjepan Splivalo from Viganj, who worked in the late 19th and early 20th century. In addition to presenting his life journey, the family and socio-cultural context in which he worked, the authors focus on identifying and analysing Splivalo's photographic oeuvre. One of his most notable photographic achievements of exceptional documentary importance are the photographs of the town of Korčula from the turn of the century. The paper is of an initial and fragmentary character, given the small number of photographs available, with the intention of stimulating interest in discovering and evaluating the wider work of Splivalo.

KEY WORDS: *Stjepan Splivalo, professional photography, 19th-20th century., Viganj, Pelješac, Korčula, Korčula Town Museum*